

recenzije – *recensiones*

Josip OSLIĆ, *Izazov budućnosti, Fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*, Demetra, Zagreb 2002., str. 364.

Slobodno se može reći da teologiju i filozofiju povezuje mnogo toga zajedničkoga kao što ih i mnogo toga dijeli. Njihov je odnos kroz stoljeća imao različita razdoblja. On je danas posebice prožet Heideggerovom baštinom koja je u tom pogledu dobro znana: filozofija i teologija međusobno su nepomirljive zbog njihovoga različitog pristupa, različitih sklonosti (*die Ansatz*). Filozofija je obilježena »propitkivanjem« i svoje postojanje duguje egzistenciji, izvornome mjestu u kojem se rađa pitanje i razvija promišljanje o smislu. Heidegger teologiju shvaća kao nadilaženje (*Aufhebung*) egzistencije koja prihvaća *positum* događaja smrti nevinoga snagom vjere. Teologija se dakle ne rađa iz pitanja, nego iz vjere i nikada ne može postati istinsko propitkivanje, osim ako se ne dovede do samouništenja.

Ipak, onkraj Heideggera, kada je o zajedničkom riječ na prvome mjestu valja istaknuti da su i teologija i filozofija pozvane nešto obrazložiti, o nečemu »položiti račun«. Dakle i teologiju i filozofiju može se shvatiti kao oblik obrazlaganja.

H. U. von Balthasar je jasno istaknuo: »Ohne Philosophie, keine Theologie«. Stoga se današnji dijalog između teologije i filozofije može promišljati upravo pod principom *oportet philosophari in theologia*. Time se, smatra R. Fisichella, želi istaknuti dvostruko: filozofiranje je *nužno* za teologiju, jer jedino kroz promišljanje teološki govor može isto tako težiti univerzalnom horizontu pod vidom inteligentnosti i komunikativnosti vlastitih sadržaja. S druge pak strane taj izričaj daje do znanja da se kritičko-refleksivni trenutak ne događa prije ili poslije teološkoga znanja, nego upravo u trenutku u kojem se događa kao znanost, znanje o vjeri.

Sve ovo izrečeno daje naslutiti zašto je važno da je u Filozofskoj biblioteci Dimitrija Savića, koja je objavila mnoga važna filozofska djela objavljena knjiga, zbirka članaka studija, izv. prof. dr. Josipa Oslića, pročelnika katedre za filozofiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu *Izazov budućnosti, Fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*.

Knjiga je podijeljena u četiri poglavlja. Prvi nosi podnaslov *Fenomenologija religijskog života* a sadrži članak o Heideggerovim ranim pristupima Pavlovu razumijevanju »praksrčanske religioznosti«

u kojem autor promišlja situacijsko razumijevanje religioznosti ističući da primjena Heideggerovog fenomenološkog nacrtu na fenomen religioznosti »...znači da se religioznost događa u horizontu čovjekove slobode; nadalje religioznost se događa i izvršava u okolnome svijetu, susvijetu i samosvijetu, dakle u svjetovima u kojima čovjek živi i djeluje« (str. 16). Na temelju toga shvaćanja on analizira Pavlovu poslanicu Galaćanima i Prvu i Drugu Solunjanima kako bi istaknuo »izvorno razumijevanje 'prakršćanske religioznosti'« (str. 17). Zaključuje da Heidegger specifičnost kršćanske religioznosti vidi u »tome da kršćanin svoju vjeru treba živjeti ovdje i sada u smislu odgovornosti i brige za svijet i za svoje bližnje. (...) Ako se život događa ovdje i sada, onda se i vjera mora dogoditi samo ovdje i sada, dakle u sklopu svijeta kojega čine i čovjekove životne situacije« (str. 45). Isto tako autor ističe da filozofija religije u budućnosti mora uvažiti dostignuća fenomenologije. U govoru o Augustinovu faktičnom iskustvu vjere i njegovu značenju za Heideggerovu hermeneutiku fakticiteta Oslič prvo analizira Heideggerovu interpretaciju recepcije Augustinove misli u zapadnoj filozofskoj i teološkoj tradiciji, a zatim pomoću Heideggerove fenomenološke interpretacije promišlja pojam »pamćenja«, »blagog života« i pojam »kušnje« ističući kako »kušnju Heidegger označava kao temeljno egzistencijalno znanje vjerujućega, u kojem on trajno živi« (str. 80). Iz te »zapalosti« u svijetu u kojem se osjeća ograničenim, čovjek se vidi i kao biće koje je otvoreno za susret sa Bogom. Upravo kroz prevladavanje zapalosti u svijetu tj. kroz sebedarje Boga čovjek prevladava kušnju. Kako tvrdi autor »čovjek je, po Heideggeru, religiozan kada izvršava svoju vjeru. Vjera na taj način postaje kod Heideggera sam čin izvršenja vjere u egzistenciji te se u tom smislu na vjeru može gledati samo osobno« (str. 83).

Drugo poglavlje pod naslovom *Vrijeme, tradicija, razumijevanje* govori o razumijevanju vremena kod sv. Augustina. Oslič polazeći od Augustinovog shvaćanja čovjeka kao onoga koji se aktualizira u svojoj slobodi i osobnosti, ističe da se kod Augustina »može govoriti o antropološkom razumijevanju vremena« (str. 108) što ukazuje na činjenicu nemogućnosti zatvaranja Boga u kategoriju vremenitosti i popredmećenja. »To antropološko shvaćanje vremena odnosi se na posadašnjenje čovjekovih životnih situacija u kojima čovjek stoji pred izazovom da preuzme vlastitu odgovornost, kako za sadašnjost tako i za budućnost. Na taj se način može reći da je antropološko shvaćanje vremena kod Augustina usko povezano s etičkim principom odgovornosti« (str. 108-109). U drugoj studiji u ovome poglavlju nazvanoj »Izvori i budućnost. Platon – Augustin – Gadamer« Oslič propitkuje shvaćanje tradicije u filozofiji H.-G. Gadamera za kojega je ona »ono što, prije svega, pogađa moju vlastitu sadašnju egzistenciju, ona je to što mi se nadaje iz budućnosti kao 'smisao' vlastita postojanja, ali samo onda kada je duh sposoban da *prevlada* tu navodnu tuđost tradicije, da ukine odstojanje koje je sam taj duh, dubokom ukorijenjenošću u svoju sadašnju prosječnu svakodnevnu egzistenciju, stvorio upravo prema toj predaji« (str. 113). Pokazujući da Gadamer smatra da povijest, tradicija i autoritet »nisu u suprotnosti s umom« autor obrađuje razumijevanje toga pitanja kod autora koje je Gadamer u svom filozofiranju smatrao »izvorima«: u Platonovoj dijalektici i Augustinovom shvaćanju »unutarnje Riječi«.

Treće poglavlje, *S onu stranu subjekta: filozofija Drugog Emmanuela Lévinasa*, govori o Lévinasovoj etičkoj transformaciji Husserlove i Heideggerove fe-

nomenologije i o etici Drugoga u Lévinasa. Obje studije važne su za recepciju do sada u nas premalo prevedenoga i tumačenoga francuskog filozofa židovskoga porijekla Emmanuela Lévinasa vjerojatno zbog toga što ne pripada analitičkom krugu koji je u središtu filozofskih promišljanja većine domaćih filozofa, a vjerojatno i zbog toga što svoju misao uvelike temelji na židovskoj, biblijskoj tradiciji. Osliču pripada zahvalnost što interpretacijom ovoga filozofa obogaćuje hrvatsku filozofsku i teološku scenu i svi koji se u Hrvatskoj žele baviti Lévinasovom filozofijom naći će u ovim studijama dobar oslonac i pomoć u razumijevanju njegovih tekstova. Kada je o Lévinasovoj misli riječ možemo se složiti sa Osličem: »Etičnost se djelatnog subjekta kod Lévinasa doslovce događa u objavi Drugoga kao lica i u objavi transcendencije kao znaka. Svrha objave Drugog kao lica i transcendencije kao znaka kulminira u služenju (dijakonija) pojedincu i zajednici« (str. 193).

Etika vrijedonosnog odgovora: Dietrich von Hildebrand naslov je četvrtog poglavlja u kojem nas Oslič upoznaje sa »jednim od najznačajnijih katoličkih filozofa tzv. Münchenskog fenomenološkog kruga«. U prvoj studiji autor promišlja o Hildebrandovom shvaćanju situacijske etike, a u drugom o vrijedonosnim odgovorima u njegovoj filozofiji. Ovim prinosima Oslič je također dao doprinos etičkom diskursu u našoj sredini, prinosima koji se u raspravi o raznim etičkim pitanjima svakako ne smiju zaobići i koji u tu diskusiju unose elemente znakovitog etičkog promišljanja von Hildebranda.

Kada je o značenju ove knjige riječ potrebno je napomenuti da ova knjiga govori i o tome da se na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu filozofska misao smatra važnom i nužnom za teološki studij te pokazuje da se nastav-

lja duga i časna tradicija onih koji su na filozofskoj katedri toga učilišta dali svoj doprinos hrvatskoj filozofskoj i teološkoj misli (da spomenem samo neke): Zimmerman, Ćurić, Bajsić, Kušar.

Ona se isto tako može shvatiti i kao upozorenje na činjenicu da je filozofska misao za teologiju prvi i temeljni sugovornik bez kojega je teologija mrtva, ali i kojemu teologija može dati mnoge poticaje. Tu je činjenicu uvidio i sam papa Ivan Pavao II. upozorivši u enciklici *Fides et ratio* na ponekad nedostatnu upućenost studenata teologije u filozofska kretanja. Dakle, pored legitimnog njegovanja interdisciplinarnosti spram drugih područja znanosti, teologija ne smije zaboraviti prvenstvo filozofske misli.

I kao treće ova knjiga upućuje na zajednički izazov i za teologiju i filozofiju. O tome izazovu zbori već i sam naslov: »Izvor budućnosti«. Gdje su izvori promišljanja našega govora o otvorenoj ili iščekivanoj budućnosti? Pokušat ću naznačiti neke teme koje mene kao teologa posebice izazivaju iz ovih korica:

1. Prvi je vezan uz podnaslov: »fenomenološki i heremeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva«. Važnost ovoga podnaslova provlači se kroz sve članke i postavlja na temelju interpretacije Heideggerove misli i njegovoga tumačenja Pavla i Augustina, na tragu interpretacije Gadamerove, Levinasove i Hildebrandove filozofije izazov teološkoj misli u nas da se zapita koliko ona u svome radu fenomenološki i hermeneutički pristupa svijetu faktičnog životnog iskustva čovjeka vjernika? Jer i pravilno teološko promišljanje moguće je ostvariti samo na osnovi kritičkog suodnosa između temeljnog kršćanskog iskustva prenesenog tradicijom i sadašnjeg ljudskoga iskustva. Jasno je stoga da teologija prestaje biti »životnom« onda kada se pretvori samo u

»arheologiju« spisa iz prošlosti, a zanemari konkretno životno iskustvo koje promišlja u svjetlu Božje Riječi.

2. U tome je kontekstu izazov i promišljanje o vremenu sv. Augustina. Danas se sa svom jasnoćom osjeća i živi razlomljenost i fragmentarnost vremena bez ikakvih koordinata i odnosa povezanosti prošlost-sadašnjost-budućnost, kao i nemoć subjekta u promišljanju vremena. Stoga govor o Augustinovom poimanju vremena izaziva na daljnja filozofska i teološka promišljanja o tome pitanju.

3. Izazov promišljanja o predaji na temelju Gadamerove misli, izazov je posebice za filozofe i teologe u Hrvatskoj. Upravo na temelju Gadamerovih promišljanja danas je u odnosu spram predaje i u teologiji moguć kritički odnos koji je u stanju razlikovati između vrijednosti i ne vrijednosti predaje. Predaja je, kako napominje Pottmeyer, konstitutivni element *ljudske* kulture koji se oslanja na dvije temeljne antropološke činjenice: s jedne strane na ograničenost, smrtnost i povijesnost čovjeka, s druge strane na nužnosti stvaranja na iskustvu, znanju i na sposobnostima usvojenim od drugih kako bi se mogla roditi i razviti kultura. Jezik je *medij* kojim se prenose predaje, a i sam je predaja. Iz jezika i pisma proizlazi da sposobnost prenošenja biva razvijana i prenesena i iz toga proizlazi kako je nužno stvoriti precizne funkcionalne uloge.

4. Promišljanje o Levinasovoj i Hildebrandovoj etici izazov je i za teologiju i filozofiju u promišljanju odnosa subjekt i »drugoga« koji može biti različito shvaćen. Shvaćanje da je subjekt sveobuhvatni gospodar sebe samoga, kao i doživljaj slobode u smislu emancipacije i autonomije koja omogućuje vladanje sobom, neovisnost, ali u isto vrijeme i vladanje drugim, pokazuju se kao neprihvatljivi za današnju misao i shvaćanje života. Ali, tu se otvara i po-

druže kritike »drugoga«. Jer, prema tom »drugome« subjekt je pozvan zauzeti stav poslušnosti i otvorenosti za njegov prijem što može dovesti do asimetričnog odnosa gospodarenja »drugoga« nad »ja«. Time kao da se gubi dostojanstvo jednoga, individualnost, jedinstvenost osobe. Kršćansko promišljanje polazi od shvaćanja odnosa identiteta i različitosti kao odnosa međusobne upućenosti, a da jedan nema primat nad drugim niti i da se jedno u drugome izgubi. Za nas kršćane temelj ozbiljnog promišljanja identiteta kao međusobne povezanosti u različitost svoje izvorište nalazi u nauku o Trojstvu, pored promišljanja o utjelovljenju, što i osporava stav ponekih da je teologija prvenstveno unitarna i onto-teološka.

Ono što pomalo otežava čitanje jest sama činjenica da je knjiga zbirka članaka i studija. Stoga se čitatelj ponekad susreće sa istim objašnjenjima i uvodima na više mjesta. No, to ne umanjuje vrijednost i važnost ove knjige za sve one koji se bave filozofijom i teologijom.

Željko Tanjić

DESEČAR, Alexander, *Die Bibel und Homosexualität*, Kritik der revisionistischen Exegese (Schriften des Initiativkreises katholischer Laien und Priester in der Diözese, Heft 43), Augsburg, 2002., 30 Seiten.

(1) Studija rabi *defenzivni* pristup, što proizlazi iz samog podnaslova kao i iz niza u kojem je ovaj esej objavljen. Desečar naime biblijski pristup podvrgava kritici (neuobičajene) revizionističke egzegeze. Biblijska mjesta spominju se višestruko, kako pojedinačno tako i skupno. Prosuduje i tzv. aforističku uporabu Bi-